

Pensjonsreformen – stort omfang av tidliguttak øker pensjonsutgiftene på kort sikt

Dennis Fredriksen og Nils Martin Stølen

Pensjonsreformen trådte i kraft 1. januar 2011. Observasjoner fra NAV for årene 2011 til 2013 viser at færre utsetter avgangen fra yrkesaktivitet enn det som vi tidligere har lagt til grunn. Videre har mange tatt ut hel eller delvis pensjon, mens de har fortsatt å arbeide. Begge disse endringene har ført til at utgiftene til alderspensjon i de første årene etter innføringen av reformen blir større enn tidligere beregnet. For 2014 er utgiftene til alderspensjon anslått å bli 12,5 milliarder kroner høyere enn om reformen ikke hadde blitt innført. Tidligere uttak av pensjon gir lavere årlige ytelser, og på lengre sikt blir den innstrammende effekten større.

Innledning

Det nye systemet for alderspensjon i folketrygden ble innført fra 1. januar 2011. For ansatte i privat sektor, som oppfyller gitte krav til opptjening, innebærer det nye systemet en mulighet til fleksibel overgang til alderspensjonen fra folketrygden mellom 62 og 75 år. Reglene er utformet slik at den årlige pensjonen blir høyere desto senere den tas ut. Det er mulig å ta ut hel eller delvis pensjon, og pensjonen kan kombineres med arbeid uten avkorting. Videre skal pensjonen levealdersjusteres. Det vil si at personer fra senere fødselskull må arbeide lenger for å oppnå samme årlige pensjon dersom levealderen øker. Verdien av opparbeidede rettigheter skal reguleres årlig med utgangspunkt i gjennomsnittlig lønnsvekst for arbeidstakerne. Alderspensjon under utbetaling reguleres med lønnsveksten fratrukket 0,75 prosent.

Med den nye opptjeningsmodellen tjenes pensjonen opp over alle år med pensjonsgivende inntekt. En garantipensjon sikrer et minstenivå tilsvarende minstepensjonen i det gamle systemet. Reglene for opptjening av rettigheter fra det gamle systemet vil fortsatt gjelde i de første årene. De nye opptjeningsreglene innføres gradvis for årskullene 1954-1962. Fram til 2016, når 1954-kullet fyller 62 år, vil det derfor bare ytes pensjon etter de gamle opptjeningsreglene. De nye reglene for indeksering av opparbeidede rettigheter og årlige ytelser ble innført i 2011 for alle alderspensjonister.

For ansatte i bedrifter med avtafefestet pensjon (AFP) i privat sektor ble det også innført en ny ordning fra og med 2011. Etter det nye opplegget blir AFP gitt som et påslag til alderspensjonen. AFP-tillegget blir høyere jo senere det tas ut, og det levealdersjusteres. For offentlig

sektor er det derimot avtalt at de tidligere reglene for AFP og tjenestepensjon skal videreføres med tilpasninger til det nye systemet for alderspensjon i folketrygden. Denne videreføringen svekker incentivene til utsatt pensjonering for ansatte i offentlig sektor, sammenlignet med utviklingen i privat sektor.

Elementene i det nye pensjonssystemet vedtatt før 2011, var innarbeidet i Statistisk sentralbyrås siste publiserte framskrivinger av utviklingen i folketrygdens utgifter til alderspensjon og arbeidsstyrken i Fredriksen og Stølen (2011b). Framskrivingen av disse størrelsene blir gjennomført med den dynamiske mikrosimuleringsmodellen MOSART. Modellen simulerer de framtidige livsløpene for befolkningen i Norge basert på detaljert informasjon fra et utgangså, anslag for befolkningsutviklingen og overgangssannsynligheter mellom ulike tilstander avhengig av egenskaper ved livsløpene. Regelverket for blant annet uførepensjon og alderspensjon er innarbeidet i modellen, som også ivaretar at ulike deler av befolkningen har ulik opptjening.

Siden 2011 har det ikke skjedd endringer i regelverket for alderspensjon. Men modellens datagrunnlag er oppdatert, resultatene fra nye befolkningsframskrivinger er innarbeidet, og på noen områder er modellen forbedret. Til sammen gir disse endringene såpass klare utslag at det er hensiktsmessig å publisere oppdaterte framskrivinger. Det er spesielt innarbeidingen av observert pensjoneringsatferd for årene 2011 til 2013, samt stort uttak av tidligpensjon i kombinasjon med arbeidsinntekt som har hatt stor betydning.

Viktigste endringer siden publiseringen i 2011

Datagrunnlaget for MOSART-beregningene er nå i hovedsak oppdatert til 2013. Det innebærer at priser, lønninger og grunnbeløp er basert på årsgjennomsnittet for 2013 (Folketrygdens grunnbeløp $G = \text{kr } 84\,204$). Arbeidstilbudet er kalibrert til gjennomsnittet av årene 2009-2013, og opplysningene om uførepensjon er kalibrert til gjennomsnittet av årene 2004-2013.

Dennis Fredriksen er seniorrådgiver i Gruppe for offentlig økonomi og befolkningsmodeller (dennis.fredriksen@ssb.no)

Nils Martin Stølen er forsker i Gruppe for offentlig økonomi og befolkningsmodeller (nils.martin.stolen@ssb.no)

Utdanningsmodulen er i hovedtrekkene reestimert og kalibrert til snittet av årene 2008-2012. Til sammenligning var resultatene fra 2011 basert på framskrivinger med basisår fra 2010. Innarbeidingen av årene 2011-2013 innebærer derfor observasjoner fra tre år hvor det nye pensjonssystemet har gjort seg gjeldende. Blant annet er tidligere antakelser om hvordan pensjonsreformen kunne slå ut på pensjonering og arbeidstilbud erstattet med faktiske observasjoner.

MOSART-beregningene er videre basert på befolkningsframskrivingene fra 2014, mens den forrige publiseringen tok utgangspunkt i befolkningsframskrivingene fra 2011. Som vanlig følger referansebanen for MOSART-beregningene mellomalternativet i befolkningsframskrivingene. Med unntak av at forutsetningen om den samlede fruktbarhetsraten er litt nedjustert fra mellom 1,97 og 1,93 i framskrivingen i 2011 til 1,8 på lengre sikt i framskrivingen fra 2014, er endringene forholdsvis små. En forventet levealder ved fødselen på 79,6 år for menn og 83,5 år for kvinner i 2013 er anslått å øke til henholdsvis 86,5 og 89,1 år i 2060. Det er det samme anslaget som i befolkningsframskrivingene fra 2011 for kvinner og et halvt år høyere for menn.

Etter utvidelsen av EU i 2004 økte nettoinnvandringen sterkt fram til 2010, og har siden holdt seg noenlunde konstant. På linje med befolkningsframskrivingene fra 2011 og 2012, er det også i de siste framskrivingene lagt til grunn at nettoinnvandringen etter hvert vil avta. Fra et nivå på om lag 40 000 i 2013 er det nå anslått at den vil synke til snaue 30 000 i 2020 og under 20 000 i 2040. Nedgangen i nettoinnvandringen er litt svakere enn det som ble lagt til grunn i de to forrige framskrivingene. Bidraget fra innvandring til befolkningsveksten blir dermed noe større.

Som nevnt innledningsvis er det det stor fleksibilitet i det nye pensjonssystemet med hensyn til både pensjonering og uttak av pensjon. Ansatte i privat sektor som har opparbeidet tilstrekkelig med rettigheter, har etter fylte 62 år mulighet til fritt å kunne kombinere arbeid med pensjon. Analyser gjennomført ved Arbeids- og velferdsdirektoratet (se Dahl og Lien, 2013) viser at fram til og med 2012 hadde nesten 45 prosent av de som hadde mulighet til det, valgt å ta ut alderspensjon før 67 år. Dette er en god del flere enn det som var ventet på forhånd, men nesten to av tre alderspensjonister under 67 år har valgt å arbeide ved siden av pensjonen. Sysselsettingen blant eldre har dermed fortsatt å øke etter at pensjonsreformen ble gjennomført.

I en spørreundersøkelse utført av Dahl og Galaasen (2013) er ønsket om å nyte godt av pensjonen mens helsa ennå er god den vanligste begrunnelsen for å kombinere arbeid og pensjon blant personer i aldersgruppen 62-66 år. Mange verdsetter dessuten valgfriheten som følger med å ta ut pensjonen tidlig. Over 70 prosent mener også at tidlig uttak er lønnsomt for dem. Som påpekt av Fredriksen og Stølen (2011a), er dette særlig tilfelle for personer med alderspensjon litt

over minstepensjon på grunn av det nye skattesystemet for pensjonistene. Mer generelle beregninger utført av Lien (2012) og Indahl (2012) indikerer imidlertid at det med dagens rentenivå og forventninger om gjenstående levealder bare er et mindretall som har grunn til å forvente at tidlig uttak vil lønne seg målt ved neddiskontert forventet gjenstående livsinntekt. Tidlig uttak vil i hovedsak lønne seg for personer med vesentlig kortere levealder enn gjennomsnittet.

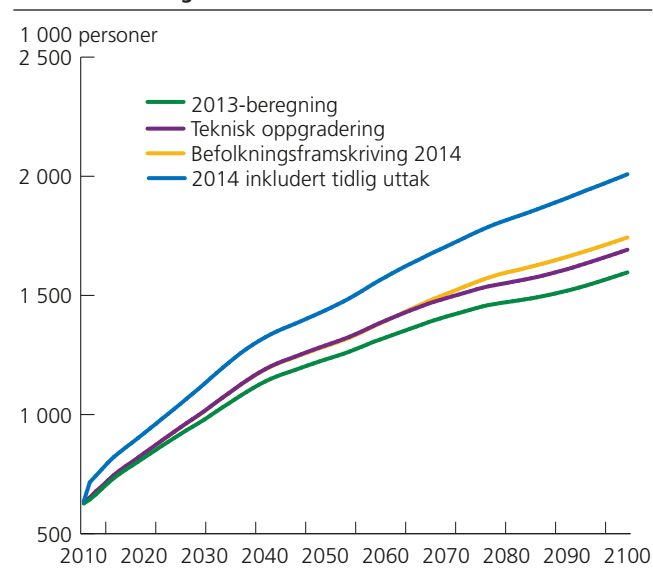
Ettersom det var vanskelig å gi anslag på omfanget av personer som kombinerte arbeid og pensjon før pensjonsreformen ble gjennomført, samtidig som det var grunn til å tro at effekten ikke nødvendigvis var av stor betydning for beregningene av de langsiktige effektene, var dette ikke innarbeidet i MOSART-beregningene fra 2011. I tråd med registreringene ved NAV for årene 2011-2013 var det først i forbindelse med oppdateringen av modellen at vi fikk innarbeidet tidliguttak av alderspensjon uten tilsvarende reduksjon av yrkesaktiviteten. Som vist i neste avsnitt, har dette momentet bidratt til en økning i utgiftene til alderspensjon i de første årene etter pensjonsreformen, mens effekten på lang sikt er mer begrenset.

Effekter på antall alderspensjonister og utgiftene til alderspensjon

Kalibreringen opp til 2013, og ikke minst forbedringen i modellen med å ta hensyn til tidliguttak av alderspensjon uten tilsvarende avgang fra yrkesaktivitet, bidrar til at tallet på personer som helt eller delvis mottar alderspensjon nå er beregnet til å øke langt sterkere enn tidligere anslått. Oppdateringen og forbedringen av modellen fører også til en klar økning i utgiftsanslagene, spesielt for de første tiårene.

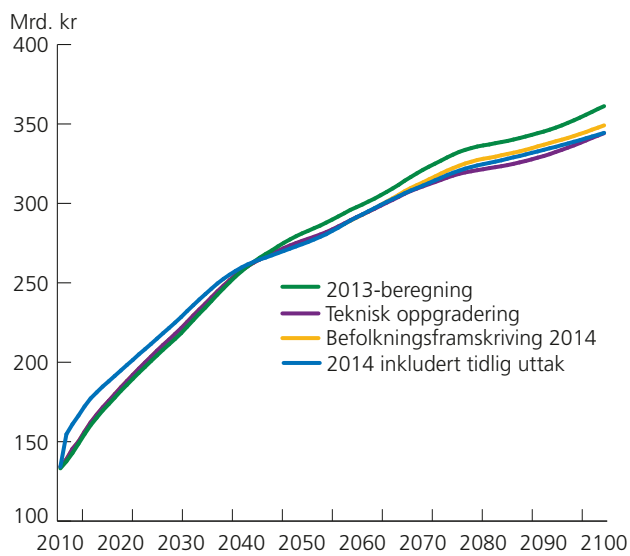
Effektene av de ulike endringene på antall personer som mottar alderspensjon er vist i figur 1. Den nederste grafen viser framskrivingen fra 2013. Deretter har

Figur 1. Framskrevet antall mottakere av alderspensjon under ulike forutsetninger



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Framskrevne utgifter til alderspensjon under ulike forutsetninger. 2013-beløp

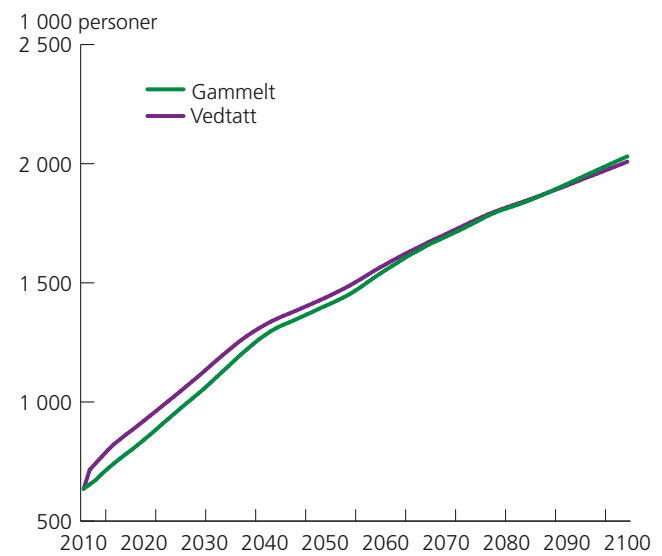


Kilde: Statistisk sentralbyrå.

vi innarbeidet betydningen av det oppdaterte data-grunnlaget og andre oppgraderinger av modellen enn tidliguttak av alderspensjon. Disse endringene øker tilbøyelighetene til å gå av med alderspensjon i årene framover, og øker isolert sett det forventede tallet på mottakere av alderspensjon i 2060 med 71 000 personer. Deretter har vi lagt til effekten av de nye befolkningsframskrivingene. Som vist i figuren, har de ingen betydning for antall mottakere av alderspensjon fram til rundt 2060 sammenlignet med befolkningsframskrivingene fra 2012. Deretter bidrar de litt på grunn av noe flere eldre innvandrere og litt sterkere økning i levealderen enn tidligere lagt til grunn, spesielt for menn. Den øverste kurven inkluderer den tekniske forbedringen med tidliguttak uten tilsvarende avgang fra yrkesaktivitet. I tråd med observasjonene for årene 2011-2013 er det grunn til å regne med at en stor andel personer tar ut alderspensjon samtidig som de fortsetter i full eller noe redusert stilling. Dette vil gi en langt større økning enn tidligere anslått i tallet på personer som mottar alderspensjon i årene framover. Isolert sett innebærer endringen at anslaget på antall mottakere av alderspensjon i 2060 vokser med 184 000 personer, mens effekten i 2100 kommer opp til 265 000 personer.

Den tekniske oppgraderingen, med unntak av innarbeidingen av tidliguttak uten tilsvarende pensjonering, har ingen nevneverdig betydning for utgiftene til alderspensjon på kort sikt slik som vist i figur 2. Det aktuariske opplegget i det nye pensjonssystemet innebærer at økt tilbøyelighet til pensjonering i forhold til det som tidligere ble lagt til grunn, blir motvirket av lavere ytelse. De samlede utbetalingene blir derfor også noe lavere på lengre sikt på grunn av reduserte årlige ytelse. Dessuten blir de opparbeidede rettighetene til pensjon senere i livet mindre ved tidlig avgang fra yrkesaktivitet. De nye befolkningsframskrivingene har heller ingen nevneverdig effekt for utgiftene til alderspensjon fram til 2060. Etter den tid bidrar de til en svak økning i

Figur 3. Framskrevet antall mottakere av alderspensjon med vedtatt og gammelt system



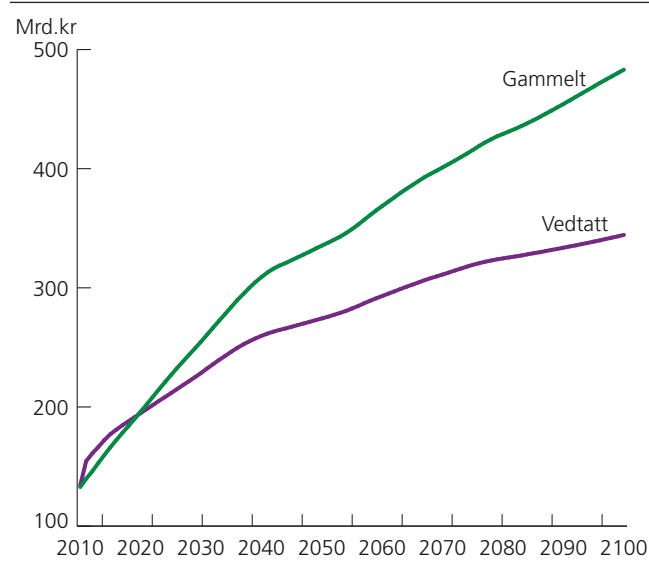
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

utgiftene på grunn av forutsetningen om litt flere eldre innvandrere. Noe høyere levealder blant norskfødte blir i stor grad motvirket av levealdersjusteringen.

Innarbeiding av en forutsetning om tidliguttak uten tilsvarende pensjonering vil naturlig nok innebære en økning av utgiftene til alderspensjon på kort sikt. I tråd med det som er påpekt om mulighetene for disse effektene i Fredriksen og Stølen (2011a), har uttaket av pensjon i kombinasjon med høy eller full stillingsprosent vist seg å bli betydelig. I 2014 er dermed utgiftene til alderspensjon anslått å bli rundt 16 milliarder kroner høyere enn om slikt uttak ikke hadde funnet sted. På grunn av den aktuariske utformingen, vil naturlig nok tidlig uttak av pensjon gi reduserte ytelse senere for de personene som benytter seg av det. Men i tråd med hva som er påpekt i Fredriksen og Stølen (2011a), er det ikke grunn til å regne med en vesentlig reduksjon i utgiftene på lengre sikt dersom tilbøyelighetene til tidliguttak holder seg oppe og størrelsen på pensjonistkulturen korrigerer for levealdersøkningen er noenlunde stabil. I 2100 er den isolerte effekten av tidlig uttak anslått å gi en reduksjon i utbetalingene til alderspensjon på i underkant av 5 milliarder kroner. De langsiktige effektene av tidlig uttak uten tilsvarende pensjonering skiller seg noe fra effektene av tidlig avgang fra yrkesaktivitet ettersom en i det første tilfellet fortsatt opparbeider rettigheter til den påfølgende tiden som pensjonist. Reduksjonen i den framtidige ytelsen blir dermed mindre enn ved tilsvarende tidlig avgang fra yrkesaktivitet.

I figur 3 er tallet på alderspensjonister med det vedtatte systemet sammenlignet med om vi hadde holdt fast ved det gamle systemet, og en tilsvarende sammenligning av utgiftene er vist i figur 4. I tilfellet med en videreføring av det gamle systemet er det lagt til grunn at uttak av alderspensjon og aldersgrenser holder seg konstant som det som ble observert i 2010 før pensjonsreformen,

Figur 4. Framskrevne utgifter til alderspensjon med vedtatt og gammelt pensjonssystem. 2013-beløp



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

og verken ny opptjeningsmodell eller det aktuariske systemet er innarbeidet. Som det går fram av figur 3, blir forskjellen i antall alderspensjonister mellom de to systemene liten når vi i det vedtatte systemet inkluderer alle de som tar ut pensjon i tillegg til arbeidsinntekt. Det nye systemet gir faktisk litt flere mottakere av alderspensjon i flere tiår framover.

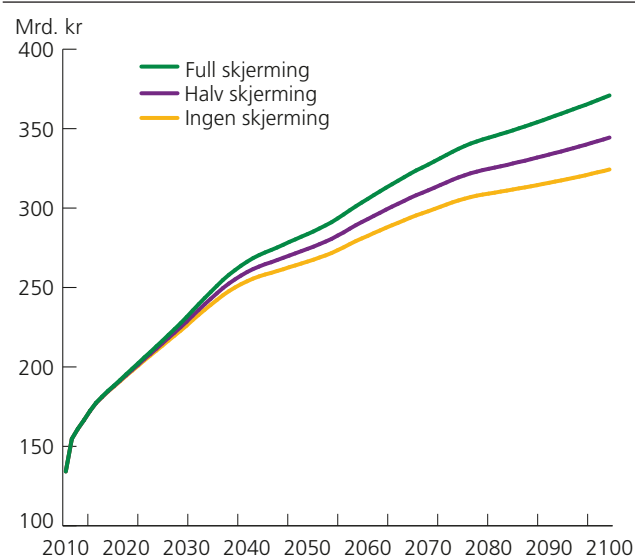
Ettersom vi nå har innarbeidet at forholdsvis mange tar ut tidlig pensjon med det nye systemet, viser de siste beregningene at utbetalingene til alderspensjon blir en del høyere på kort sikt enn om det gamle systemet hadde blitt videreført. I 2014 blir utgiftene rundt 12,5 milliarder høyere. Uttak av tidligpensjon i tillegg til arbeidsinntekt har dermed i de første årene etter reformen langt større betydning enn de innstrammende effektene som følger av levealdersjusteringen og indekseringen. Det er først i 2020 at det vedtatte pensjonssystemet er ventet å redusere utgiftene til alderspensjon. Men deretter blir innstrammingen betydelig, i første rekke på grunn av levealdersjusteringen. I 2060 er den innstrammende effekten anslått til 76 milliarder kroner i 2013-beløp. Dette er om lag det samme som tidligere beregnet (korrigert for justering av G). Etter 2060 blir innstrammingene av pensjonsreformen større enn tidligere anslått, og fra figur 2 går det fram at det spesielt er mindre utsetting av pensjoneringen enn tidligere lagt til grunn som bidrar til dette. Fram til 2100 bidrar denne endringen sammen med forutsetningene om noe sterkere vekst i levealderen til at den årlige innstrammingen i utgiftene til alderspensjon sammenlignet med videreføring av gammelt system kommer opp i nærmere 140 milliarder kroner målt i 2013-verdi.

Effekter av skjerming av tidligere uførepensjonister mot full levealdersjustering

Et punkt i pensjonsreformen som foreløpig ikke er helt avklart, er levealdersjusteringen for tidligere

Statistisk sentralbyrå

Figur 5. Framskrevne utgifter til alderspensjon under ulike forutsetninger om skjerming av tidligere uførepensjonister. 2013-beløp



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

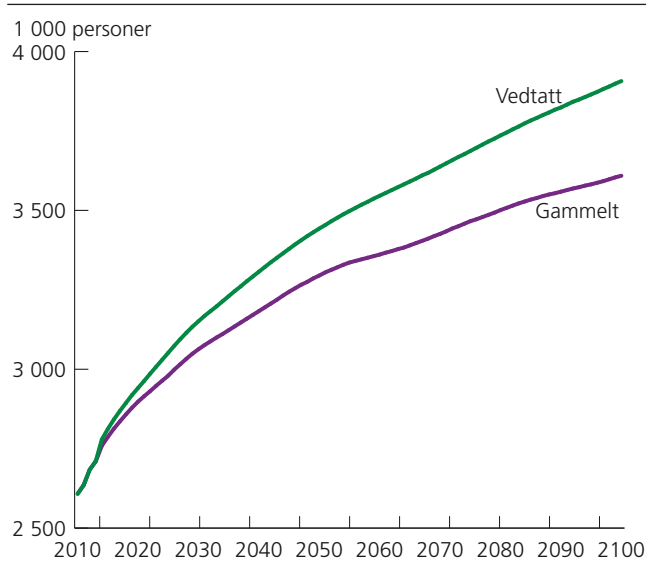
uførepensjonister når de blir overført til alderspensjon ved 67 år. Som et mulig kompromiss mellom motstridende hensyn er det foreløpig vedtatt halv levealdersjustering av det som er tilfellet for yrkesaktive. Ordningen er begrunnet med at personer som er uføre, ikke kan motvirke levealdersjusteringen ved å utsette pensjoneringen. En ulempe med denne skjermingen er at den øker insentivene til å bli ufør mot slutten av den yrkesaktive karrieren, og full skjerming ville ha økt disse insentivene ytterligere.

I figur 5 viser vi de framskrevne utgiftene til alderspensjon under ulike forutsetninger om skjerming av de tidligere uførepensjonistene. Det er da ikke tatt hensyn til at skjermingen kan påvirke antallet uførepensjonister. Ettersom det er innført en generell ordning som også delvis skjermes de yrkesaktive mot levealdersjusteringen de første årene, slår ikke de alternative forutsetningene for de tidligere uførepensjonistene noe særlig ut før etter 2030. I 2060 innebærer halv skjerming en økning av utgiftene på nærmere 11 milliarder kroner sammenlignet med ingen skjerming. Full skjerming ville ha økt utgiftene ytterligere med vel 13 milliarder. Så lenge levealderen forutsettes å øke, vil forutsetningene om skjermingen av de tidligere uførepensjonistene ha større betydning jo lenger fram i tid en går.

Effekter på arbeidsstyrken

De gjennomførte oppdateringene og forbedringene har ingen stor betydning for framskrivningene av arbeidsstyrken. Som det går fram av tabell 1 skyldes den største endringen en klar nedjustering til observert nivå i 2013 sammenlignet med 2013- framskrivningen kalibrert mot 2012. Nedkalibreringen gjelder særlig de yngste og eldste aldersgruppene. For de yngste i aldersgruppen 15-19 år har det sammenheng med noe nedgang i yrkesdeltakingen. For de eldste har det sammenheng med at økningen i yrkesdeltakingen som følger

Figur 6. Framskrivning av arbeidsstyrken med vedtatt og gammelt pensjonssystem



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. Framskrivning av arbeidsstyrken med ulike forutsetninger. 1000 personer

	Framskrivning 2013	Teknisk oppgradering	Befolkningsframskriving 2014	2014 inkl. tidlig uttak
2013	2773	2711	2711	2711
2020	2990	2962	2942	2941
2030	3191	3152	3149	3151
2060	3596	3513	3543	3546

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

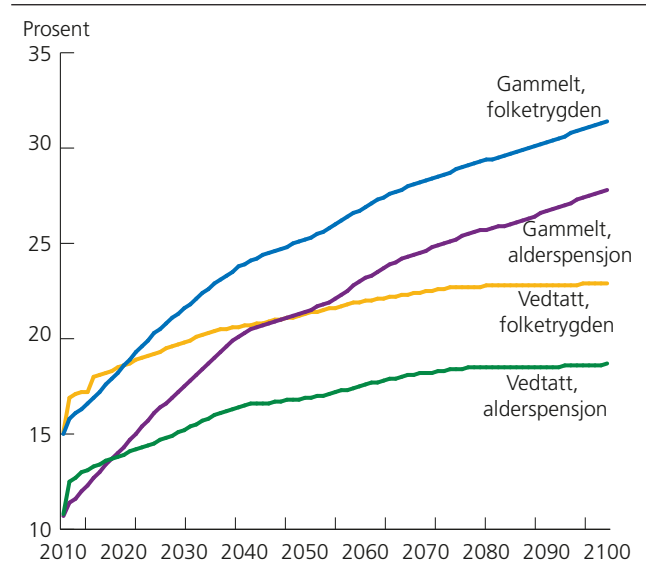
av pensjonsreformen i de første årene har vist seg å bli noe svakere enn det vi på svært usikkert grunnlag la til grunn i forkant av reformen.

De nye befolkningsframskrivingene fra 2014 har ingen stor betydning for framskrivingene av arbeidsstyrken. Litt lavere nettoinnvandring enn tidligere lagt til grunn i de første årene trekker svakt nedover. Litt mindre nedgang i nettoinnvandringen enn tidligere lagt til grunn senere trekker noe oppover. Tidliguttak av alderspensjon uten avgang har per definisjon ingen betydning for yrkesdeltakingen. I alt er arbeidsstyrken anslått til å vokse med 835 000 personer fra 2013 til 2060, og nettoinnvandringen er den viktigste komponenten. Som det går fram av figur 6, har vi på foreløpig og usikkert grunnlag lagt inn som forutsetning at pensjonsreformen bidrar til at arbeidsstyrken i 2060 er om lag 185 000, eller 5,5 prosent, høyere enn det den ville ha vært uten reformen. På grunn av noe mindre utsatt avgang fra yrkesaktivitet enn tidligere lagt til grunn, er dette litt lavere enn anslått i Fredriksen og Stølen (2011b).

Effekter på finansieringsbyrden

I Norge finansieres de offentlige pensjonsutgiftene løpende av skatteinntektene. Med et slikt system vil forholdet mellom pensjonsutgiftene og skattegrunnlaget målt ved de samlede pensjonsgivende inntektene være et godt mål på finansieringsbyrden. Beregningen

Figur 7. Bidragsrate. Vedtatt og gammelt system



Kilde: Statistisk sentralbyrå.

av slike bidragsrater er vist for folketrygdens utgifter til alderspensjon og summen av utgiftene til alderspensjon, uførepensjon og etterlattepensjon i figur 7. I beregningen av bidragsraten er det også tatt hensyn til at pensjonsutbetalinger skattlegges, men bare om lag halvparten så hardt som arbeidsinntekter.

På grunn av tidliguttak av alderspensjon uten tilsvarende pensjonering viser beregningene nå at bidragsraten øker mer med vedtatt system i de første årene enn om det gamle systemet hadde vært beholdt. På lengre sikt er bildet tilnærmet det samme som før. Pensjonsreformen bidrar klart til å dempe veksten i bidragsraten. Men ettersom vi i Norge beveger oss fra en statsfinansielt svært gunstig situasjon med få eldre per yrkesaktiv til en mer normal situasjon når det gjelder forholdet mellom antall eldre og antall personer i yrkesaktiv alder, øker bidragsraten fra 10,8 prosent i 2010 til 17,6 prosent i 2060. Nivået på bidragsraten rundt 2050 og 2060 er ikke vesensforskjellig fra beregningene publisert i Fredriksen og Stølen (2011b). Uten pensjonsreformen er det anslått at bidragsraten til alderspensjon alene kunne ha kommet opp i 23,2 prosent i 2060. Inkludert uførepensjon og etterlattepensjon er bidragsraten med det nye pensjonssystemet anslått til å øke fra 15,1 prosent i 2010 til 22,0 prosent i 2060.

Pensjonssystemet i offentlig sektor

I offentlig sektor har en valgt å beholde den gamle ordningen med Avtalefestet pensjon (AFP). Dette innebærer at de som går av med AFP mellom 62 og 67 år ikke har den samme fleksibiliteten som i privat sektor til å kombinere arbeid og pensjon. Alderspensjonen etter 67 år blir også i beskjedent grad påvirket av å utsette pensjoneringen mellom 62 og 67 år. En konsekvens av dette er at insentivene til å utsette pensjoneringen for ansatte i offentlig sektor er lavere enn i privat sektor. Ettersom vi foreløpig ikke har innarbeidet de offentlige tjenestepensjonsordningene på en fullgod måte i MOSART-modellen, er vi ennå ikke i stand til å gi et

helhetlig bilde av konsekvensene av det gjeldende pensjonssystemet i offentlig sektor sammenlignet med en omlegging i tråd med det vedtatte systemet for privat sektor. Men noen relevante betraktninger kan gis.

Selv med den gunstige AFP-ordningen i offentlig sektor er det færre enn 30 000 som benytter seg av ordningen. Mange står i yrkesaktivitet etter 62 år, men en god del av de tidligere offentlige ansatte mellom 62 og 67 år er omfattet av uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger. Når vi tar hensyn til kjønn, alder og utdanning, er det grunn til å tro at en omlegging av pensjonssystemet i offentlig sektor til å samsvare med det gjeldende systemet i privat sektor bare kan gi begrensede effekter på yrkesdeltakingen i aldersgruppen 62-66 år. En del av de som i dag mottar AFP vil trolig gå ut i alderspensjon, mens noen vil havne på uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger.

Levealdersjusteringen vil trolig ha større effekt på utsatt pensjonering for offentlig ansatte som står i arbeid til etter 67 år. Foreløpig er imidlertid ikke systemet fastlagt lenger fram enn til 1958-kullet. Hvis garantien om 66 prosent av sluttlønn i tjenestepensjon ved avgang ved 67 år ikke blir videreført, er det grunn til å tro at pensjonsreformen vil bidra til at offentlige ansatte som ikke går av med AFP eller uførepensjon før 67 år, velger å utsette avgangen for å øke de årlige pensjonsutbetalingene.

Referanser

Dahl, E. S. og A.M. Galaasen (2013): I pose og sekk? Hvorfor har så mange valgt å kombinere arbeid og pensjon? *Arbeid og velferd 3/2013*, Arbeids- og velferdsdirektoratet, 56-67.

Dahl, E.H. og O.C. Lien (2013): Pensjonsreformen - flere i arbeid. *Arbeid og velferd 1/2013*, Arbeids- og velferdsdirektoratet, 58-71.

Fredriksen, D. og N.M. Stølen (2011a): *Utforming av ny alderspensjon i folketrygden*. Rapport 22/2011, Statistisk sentralbyrå.

Fredriksen, D. og N.M. Stølen (2011b): Pensjonsreformen – økte utgifter til alderspensjon motvirkes av sterkere vekst i arbeidsstyrken. Økonomiske analyser 6/2011, Statistisk sentralbyrå, 38-44.

Indahl, B. (2012): Er det lønnsomt å ta ut pensjon tidlig? *Samfunnsøkonomen 2/2012*, 12-16.

Lien, O.C. (2012): Når bør man ta ut alderspensjon? *Arbeid og velferd 1/2012*, Arbeids- og velferdsdirektoratet, 62-72.